

MIT TARTSUNK A „KÉZIRAT GYANÁNT“ NYOMATOTT KÖNYVEKRŐL?

Körülbelül egy évvel ez előtt egy tudósok által látogatott fővárosi magán körben felmerült a kérdés: szabad-e a »kézirat gyanánt« nyomtatott könyveket nyilvánosan megbírálni?

A kérdés felvetésére egy »kézirat gyanánt« hazánkban nyomtatott könyvnek, hazai folyóiratban történt megbírálása szolgáltatott alkalmat, melynek jogosultságát némelyek kétségbevonták.

Ezután felszólítottak bennünket, hogy a dolog természeténél fogva a »Magyar Könyvszemlében« nyilatkoznánk, mi e tekintetben a korrekt irodalmi álláspont?

Majdnem egy évig késtünk a válaszszal; végre azon helyzetben vagyunk, hogy részletesen körvonalazhatjuk álláspontunkat.

Mindenek előtt tisztába kell jönnünk az iránt, mit értsünk a »kézirat gyanánt« nyomtatott könyvek alatt? mire nézve az egész európai irodalom és a könyvárusi gyakorlat megadja nekünk egyhangulag a feleletet, hogy: sem többet sem kevesebbet, mint olyan könyveket, melyek könyvárusi forgalomba nincsenek.

Ezen általános szabály alul kivételt csak a színdarabok képeznek, melyeket az illető szerzők, hogy irói tulajdonjogukat a darab előadására nézve biztosítsák, kézirat gyanánt nyomtatnak, de rendes könyvárusi forgalomba bocsátanak.

Igy állván a dolog önkéntelenül fölmerül a következő kérdés: ha a kézirat gyanánt nyomtatott könyvek könyvárusi forgalomban nincsenek s így meg nem szerezhetők, szabad-e ezeket nyilvános folyóiratban megbírálni.

Erre nézve az európai irodalomban kétféle álláspontot ismerünk.

Schweizban hol az egyéni szabadságot mindenek fölött tisztelik, s a jus privatumot nem egy esetben a jus publicum fölé helyezik, s a hol »köteles példányok« behozva nincsenek, mivel kétségbe vonják azt, hogy az államnak joga legyen a nyomdászoktól köteles példányokat követelni s azok megkárosításával valamely nyilvános könyvtárt gyarapítani, ott a kézirat gyanánt nyomtatott könyveket megbírálni nem szokták. Törvény nem tiltja, de az ottani sajtósági viszonyok közt e szokás gyakorlatilag fönnáll. Ez az egyik álláspont.

A többi európai cultur államok azonban más álláspontot foglalnak el.

A kérdés törvény által itt sincs szabályozva, de bevett irodalmi szokás a »kézirat gyanánt« nyomtatott könyveket, ha tárgyuk tudományos és közérdekű csak úgy megbírálni, mint a többi nyomtatványokat.

A föltétel csak az, hogy a bíráló tisztességes uton jusson a példányhoz.

Ezen szabály alul kivételt csak a magántermészetű könyvek képeznek, melyeket a szerzők barátai vagy családjuk számára nyomtatnak s a »kézirat gyanánt« megjegyzésen kívül *a címlapon* még a következő megjegyzésekkel látják el: »barátaim számára« vagy a »családnak szentelve.« Ezeket discretiából nyilvános folyóiratokban vagy hírlapokban pertractálni nem szokás; joga van azonban annak, kit a könyv bármily oknál fogva személyesen érint, a szerző állításait megbírálni s a bírálatot »kézirat gyanánt« saját védelmére közzétenni. E kategóriába esnek a különböző magántermészetű értesítések.

A tudományos vagy más közérdekű munka azonban, ha »kézirat gyanánt« van is nyomtatva, más elbánás alá esik.

Ez technikai kiállításánál fogva nyomtatvány, melyet a szerző saját megjegyzése által, eredeti jelleméből ki nem vehető köztethet és nem disqualificálhat kézírattá.

Mint ilyen a sajtótörvények alatt áll s az illető nyomda tartozik belőle annyi kötetes példányt az illető könyvtáraknak megküldeni, a hányat az illető ország törvénye kijelöl.

A nyilvános könyvtárakban aztán a kézirat gyanánt »nyomtatott« munka közkinccsévé válik a tudománynak, hozzáférhető

mindenki számára, s mint közhasználatban levő munka megbírálnálható épen úgy, mint a könyvtár többi könyvei.

De még ott is, hol köteles példányok nincsenek mint például Szászországban, az ily kiadási könyvekből antiquariusoknál mindig találni példányokat, melyeket aztán a vevő felhasználhat tetszése szerint. Egyébként nem a köteles példányokon fordul meg a dolog.

A bírálat, mely a »kézirat gyanánt« nyomtatott tudományos és közérdekű könyveket körébe vonja, a szabad kutatás elvén alapszik, mert anomália volna ma a sajtószabadság korszakában új privilegiumot behozni az irodalomba s exclusiv állást teremteni azok számára, kik a tudományban felfedezett igazságot véka alá rejtetni akarják. A bírálat az egyedüli óvszer irodalmi kinövések ellen, melyek itt is csak úgy jelentkeznek mint máshol. A munka, melyet a szerző kézirat gyanánt kinyomat, kétségkívül az övé, de azon tudományos vagy közügyet érdeklő igazságok, melyeket munkájában tárgyal, nem az övéi, hanem a tudomány és emberiség közkincese, melyekhez hozzászólni a szabad kutatás elvénél fogva tudomány előhaladása, az igazság felderítése érdekében joga van mindenkinek. E nélkül felületes, de vagyonos charlatánok eláraszthatnák az irodalmat mindenféle silány termékekkel, félrevezethetnék a közvéleményt s tévedéseket terjeszthetnének az irodalomban 30 vagy 50 évig, a meddig az írói tulajdonjog tart a nélkül, hogy az irodalomnak módjában volna az elszórt tévedéseket helyreigazítani.

Egészen másképen áll a dolog olyan munkákra nézve, melyeket a szerző több példányban oly célból kinyomat, hogy a próbaíveket a szakférfiakkal közölje, hogy ezek őt barátságosan a munka tévedéseire figyelmeztessék s ő ennek alapján munkáját tökéletesíthesse és kiadhassa. Az ily próbaívek sem címlappal sem előszóval ellátva nincsenek, tudományos babérokra nem pályáznak, befejezetlenek, rendszerint egy pár szakférfinak vannak szánva, mivel egy specialis kérdéssel egy országban, főleg ma, mikor minden tudományos problémának külön művelője van, csak kevesen szoktak alaposan foglalkozni; ezeket tehát, mint nem befejezett munkákat sehol sem szokták megbírálni.

Igy áll a kérdés a külföldi tudományos irodalomban.

Hazánkban, hol az ily természetű munkák viszonyát az irodalomhoz törvény nem szabályozza, szintén a külföldi gyakorlat a mérvadó s a »kézirat gyanánt« nyomtatott munkákat, ha tárgyuk tudományos vagy közérdekű, csak úgy megbírálják mint máshol. Mi ezt correct eljárásnak tartjuk, mert a tudományos kutatás szabadságát, a tudomány előhaladását és az igazság felderítését följé helyezük minden magántekintetnek, s mert a »kézirat gyanánt« megjegyzés nem lehet panacea a munkában foglalt igazságok vagy tévedések elpalástolására.

»N a p f é n y r e , n a p f é n y r e k i a b o k o r b ó l,« ezt írta Kossuth Lajos a régi »Pesti Hirlap« egyik vezércikkének mottojául, s mi e mottót sehol sem találjuk annyira helyén, mint a tudományos kutatásokban, hol az igazság felderítésének elve már régen ledöntött minden akadályt, a mi útjában állott. Ez elvi álláspontunk a »kéziratok gyanánt« nyomtatott könyvek megítélésénél, s azt hisszük, hogy a mi irodalmi viszonyaink közt, a »köteles példányok« hazájában az egyedüli helyes álláspont. — A kérdés a világ irodalomban annyira megérett, hol vele tűzesebben foglalkozni nem tartjuk szükségesnek, de ha olvasóink kívánnák alkalmilag még visszatérünk reá. Összefoglalva tehát a mondottakat azt tartjuk: hogy a »kézirat gyanánt« nyomtatott tudományos és közérdekű könyveket szabad nyilvánosan megbírálni, de a magán természetűeket megbírálni discretióból nincsen szokásban.